

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Od Kuzneta do Piketty'ego. Polityczne aspekty nierówności ekonomicznych

Author: Waldemar Wojtasik

Citation style: Wojtasik Waldemar. (2017). Od Kuzneta do Piketty'ego. Polityczne aspekty nierówności ekonomicznych. W: P. Grzywna i in. (red.), "Między idea, pasją a działaniem : księga jubileuszowa dedykowana dr. hab. Marianowi Mitrędze" (S. 443-454). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

WALDEMAR WOJTASIK
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Od Kuzneta do Piketty'ego Polityczne aspekty nierówności ekonomicznych

Regulacyjna funkcja polityki zakłada stosowanie narzędzi służących budowaniu ładu społecznego. Jedną z podstawowych determinant kształtowania się stosunków politycznych i społecznych jest płaszczyzna ekonomii. Wynika to z redystrybucyjnej roli czynników politycznych oraz materialnych podstaw relacji wewnątrz społeczeństwa. System gospodarczy jest pragmatycznym wyrazem modelowego ładu przyjętego na płaszczyźnie polityczno-ekonomicznych oczekiwań, będąc zarazem czynnikiem regulacji konfliktowego, z natury rzeczy, układu zależności na osi polityka–gospodarka¹. Podstawowym polem takiego konfliktu jest kwestia podziału wytwarzanych bogactw, która nie może zostać sprowadzona jedynie do mechanizmu czysto ekonomicznego. Podział taki zawsze będzie zawierał także komponent polityczny². O ile cechą wszystkich systemów polityczno-gospodarczych jest występowanie nierówności, o tyle demokracja zakłada konieczność ich kontroli, a także tworzenia mechanizmów kompensacyjnych. Zbyt duża dyspersja rozwarstwienia ekonomicznego prowadzi do negatywnych konsekwencji w postaci braku konsensusu w zakresie wytworzonego ładu społecznego. Skutkiem tego jest m.in.

¹ M. FEDOROWICZ: *Trwanie i transformacja. Ład gospodarczy w Polsce*. Warszawa, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, 1992, s. 128–140.

² T. PIKETTY: *Kapitał w XXI wieku*. Przeł. A. BILIK. Warszawa, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2015, s. 35.

społeczny niepokój, kwestionowanie zasadności porządku demokratycznego i krytyka rynkowego podziału wytworzonych bogactw.

Celem artykułu jest znalezienie odpowiedzi na trzy zasadnicze z punktu widzenia nierówności ekonomicznych pytania badawcze. Po pierwsze, czy demokracja, jako typ ładu społecznego, sprzyja niwelowaniu nierówności ekonomicznych? Choć odpowiedź wydaje się oczywista, to przemiany gospodarcze przełomu XX i XXI wieku zdają się wprowadzać w tym względzie zasadniczą korektę. Po drugie, jaka jest rola kryzysów ekonomicznych w kształtowaniu nierówności? Zakładając, że kryzysy wpływają na poziom bogactwa, należy zastanowić się, kto na nich traci, a kto ewentualnie zyskuje. Podobnie interesująca jest kwestia, czy występujące w wyniku kryzysów korekty bogactwa są chaotyczne, czy też układają się w jakieś trendy? Wreszcie po trzecie, jaki jest wpływ procesów globalizacji na nierówności? Zwolennicy globalizacji zakładają, że w długim terminie doprowadza ona do wyrównywania poziomu bogactwa na świecie. Jeżeli jednak wyłączyć z takiego oddziaływania kwestie rozwoju dościgającego, sprawa wydaje się już nie tak oczywista.

Nierówności ekonomiczne

Systematyki typów ustrojów gospodarczych jako kryteria różnicujące biorą pod uwagę istotne elementy sfery ekonomicznej, które pozostają z sobą w związku i wzajemnie z sobą korelują. Ze względu na instytucjonalne powiązanie sfery polityki i gospodarki uniwersalnym podejściem będzie odwołanie do koncepcji modeli systemów gospodarczych, która zakłada skupienie się na trzech zmiennych instytucjonalnych: typie reżimu przedsiębiorczości, strukturze własności i mechanizmie koordynacji. Wyróżnione elementy nie wyczerpują możliwych wymiarów systemowego zróżnicowania, tworzą jednak ich funkcjonalny katalog. Reżim przedsiębiorczości odwołuje się do części ogólnego prawa własności, określającej, które firmy i o jakim typie własności mogą być powoływane i rozwijane. Struktura własności jest zmienną zależną od udziału sektora prywatnego i nieprywatnego. Mechanizm koordynacji jest funkcją występującego typu reżimu przedsiębiorczości i dominującego modelu struktury własności, zakładającą różne jego formy, mieszczące się pomiędzy rozwiązaniami rynkowymi a ich brakiem³. Zależności pomiędzy przedstawionymi zmiennymi instytucjonalnymi a typem systemu gospodarczego przedstawione zostały w tabeli 1.

³ L. BALCEROWICZ: *Socjalizm. Kapitalizm. Transformacja. Szkice z przełomu epok*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1997, s. 101.

Tabela 1. Typy systemów gospodarczych

Reżim przedsiębiorczości	Struktura własności	Mechanizm koordynacji	Typ systemu
Otwarty	kapitalistyczna	rynkowy	kapitalizm rynkowy
Zamknięty	socjalistyczna	nakazowy	socjalizm nakazowy
Zamknięty	socjalistyczna	ograniczony rynek	socjalizm rynkowy
Restrykcyjny	„mieszana”	wypaczony rynek	kapitalizm wypaczony lub quasi-kapitalizm
Otwarty	przechodząca od socjalistycznej do kapitalistycznej	niedojrzały rynek	liberalna gospodarka przejściowa
Restrykcyjny	powolne zmiany	ani plan, ani rynek	silnie regulowana gospodarka przejściowa

Źródło: L. BALCEROWICZ: *Socjalizm. Kapitalizm. Transformacja...*, s. 152.

Z zaprezentowanego zestawienia wynika, że tylko w przypadku modelu określanego jako kapitalizm rynkowy dochodzi do pełnej realizacji procedur demokratycznych, skutkującej wytworzeniem specyficznego typu ładu społecznego. Ład ten wynika z rywalizacji, choć poddanej instytucjonalnej kontroli, to jednak o rynkowym charakterze. Jednym z wymiarów takiego ładu jest zróżnicowanie nierówności ekonomicznych. Sam fakt ich występowania jest immanentnym stanem relacji społecznych, lecz wysoki poziom dyspersji może być czynnikiem zagrażającym ładowi społecznemu. Problem nierówności podlega wyjaśnianiu przy udziale modeli regulatywnych i autonomicznych. Poza głównym przedmiotem rozróżnienia limitującym je czynnikiem są temporalne mechanizmy oddziaływania – pierwsze operują w długim terminie, drugie zaś orientują się na bieżące oddziaływanie. Modele regulatywne zakładają, że gospodarczy mechanizm demokracji (oparty na regułach wolnego rynku) ma zdolności adaptacyjne, zmniejszające poziom zbyt wysokich nierówności ekonomicznych. Simon Kuznets twierdzi wręcz, że kapitalizm rynkowy wykazuje spontaniczną zdolność do zmniejszania poziomu nadmiernych nierówności, wzmacnianą możliwością motywowanej politycznie ingerencji ustawodawczej⁴. W tym ostatnim przypadku kierunek decyzji jest przedmiotem gry sił politycznych, zainteresowanych wpływem na poziom nierówności ekonomicznych. Przykładem takiej płaszczyzny rywalizacji są kwestie kształtu sys-

⁴ S. KUZNETS: *Economic growth and income inequality*. „The American Economic Review” 1955, No. 1(45), s. 8–9.

temu podatkowego, determinowanego najpierw oczekiwaną skalą redystrybucji dóbr, a później także kierunkiem tej alokacji.

Modele autonomiczne są skoncentrowane na kwestiach zmian w poziomie nierówności ekonomicznych, traktowanych jako wynik niezależnych procesów w sferach gospodarczej, politycznej i społecznej. Zakładają one, że w długich okresach wpływ poszczególnych czynników jest odmienny i w konsekwencji niemożliwe jest w długim terminie kształtowanie kierunku zmian nierówności. Jednak nawet w takim ujęciu występuje możliwość podejmowania bieżącej aktywności na rzecz ich zmniejszania lub zwiększania. Najczęściej decydują o tym czynniki polityczne, gdyż to dzięki instrumentom polityki można aktywnie oddziaływać na impulsy płynące ze sfery społecznej. Już samo przyjęcie założenia, że nadmierne różnice w majątkach i dochodach prowadzą do nierównomiernego rozwoju społecznego oraz w konsekwencji tworzą napięcia i kryzysy, prowadzi do deterministycznego modelu polityki ekonomicznej⁵. Jej celem jest przeciwdziałanie nierównościom za pomocą narzędzi mogących wpływać na kierunek redystrybucji bogactwa (opodatkowanie dochodów, majątków czy kapitałów) lub zasadniczo zmieniających jego formę właścicielską (np. nacjonalizacja czy reformy ziemskie).

W celu jasności dalszego wywodu należy przyjąć uproszczone założenie, że źródłami ekonomicznych nierówności są dochody osiągane z użytkowanych zasobów. Podstawowymi kategoriami w tym względzie będą zyski uzyskiwane z majątku oraz produkcji (kapitału i pracy). Ich zróżnicowany poziom w naturalny sposób tworzy nierówności dochodowe, których długoterminowe oddziaływanie wpływa dewastująco na poczucie sprawiedliwości społecznej. Wspomniane różnice można wyodrębnić na podstawie kryteriów strukturalnych i funkcjonalnych. W pierwszym przypadku istotne są zmienne poziomy zysków, osiągane z jednej strony z majątków, a z drugiej – z kapitału i pracy. Dochody majątkowe charakteryzują się większą stabilnością w dłuższym terminie, ale mniejszą mobilnością niż te z kapitału, a szczególnie z pracy. Odmienne także są interpretowane nierówności wewnątrz wskazanych grup: majątkowe zawsze będą większe niż nierówności dochodów z pracy⁶. Kryterium funkcjonalne pozwala dokonać rozróżnienia pomiędzy poziomem dochodów czerpanych z kapitału i pracy. Thomas Piketty stwierdza wręcz, że współcześnie to sedno konfliktu o podział dóbr, gdyż dochody z produkcji nie mogą być sprawiedliwie dzielone pomiędzy mniejszość (kapitał) i większość (praca)⁷. Naturalną rzeczą jest rywalizacja o ustanowienie linii podziału w sposób najkorzystniejszy dla każdej z tych grup (posiadaczy i pracowników najemnych).

⁵ A. TURSKA-KAWA: *Czynnik gospodarczy jako predyktor zachowań wyborczych*. „Political Preferences” 2015, No. 10, s. 37–50.

⁶ T. PIKETTY: *Kapitał w XXI wieku...*, s. 56–57.

⁷ *Ibidem*, s. 55.

W przypadku kapitału należy także zwrócić uwagę na ewolucję jego dominującej formy, odbywającą się na przestrzeni ostatnich kilkuset lat. Historycznie, od momentu rozpoczęcia osiadłego trybu życia przez człowieka zaczęła wzrastać rola ziemi jako podstawowego czynnika partycypacji ekonomicznej. Proces ten trwał aż do rozpoczęcia rewolucji przemysłowej, zmieniającej zasady dotychczasowych stosunków ekonomicznych. Alvin Toffler wskazuje trzy fale rozwoju cywilizacyjnego: agrarną, industrialną i informacyjną, oraz trzy odpowiadające im dominujące formy partycypowania ekonomicznego: oparte na ziemi, przemyśle i wiedzy⁸. Wskazana ewolucja jest podobna do koncepcji przekształceń natury kapitału, który z gruntowego i ziemskiego w początkowym okresie, poprzez nieruchomości i przemysł (w XIX i XX wieku), przeszedł do dominującego współcześnie modelu finansowego⁹. Każde kolejne stadium charakteryzowało się akceleracją czerpanych dochodów oraz stopniowym odchodzeniem od materialnego charakteru posiadanych zasobów na rzecz ich większej mobilności. Informacja i wiedza zastąpiły grunty i nieruchomości jako podstawowy czynnik partycypacji ekonomicznej. Te spektakularne zmiany nie niosły z sobą zbliżonego potencjału innowacyjnego. Można wręcz zauważyć, że kolejne stadia prowadziły do coraz mniejszego potencjału zwiększenia produkcji i wydajności, co musiało skutkować wzrostem ekonomicznych nierówności¹⁰, zgodnie z założeniami teorii Roberta Solowa¹¹. Jej podstawową przesłanką jest zróżnicowanie kapitału ze względu na stopę zwrotu z inwestycji, warunkowaną postępowaniem technicznym. W konsekwencji koncentracja kapitału następuje w dziedzinach zapewniających najwyższą stopę zwrotu z inwestycji, alokując przeważające zasoby w wybranych obszarach.

Nie rozstrzygając, czy pierwszeństwo należy się modelom regulatywnym, czy też autonomicznym, bezspornym faktem są zmiany poziomu nierówności ekonomicznych w czasie. W historii występowały zarówno okresy dywergencji, czyli wzrostu różnic w dochodach i majątkach, jak i konwergencji, kiedy poziom dyskrepancji malał¹². Najważniejszymi czynnikami dywergencji są procesy akumulacji kapitałów, które przez koncentrację służą zdecydowanej mniejszości (rozumianej tutaj jako grupy ludzi, branż czy pojedynczych krajów). Generowane bogactwa skutkują wytwarzaniem różnic majątkowych, w wyniku których bogaci „uciekają” reszcie wskutek jeszcze szybszego procesu bogacenia się. Czynnikiem konwergencji różnic ekonomicznych są globalne proce-

⁸ A. TOFFLER: *Trzecia fala*. Przeł. E. WOYDYŁŁO. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1997, s. 140–144.

⁹ T. PIKETTY: *Kapitał w XXI wieku...*, s. 59.

¹⁰ M.N. BAILY, A.K. CHAKRABARTI: *Innovation and the productivity crisis*. Washington, Brookings Institution Press, 2011.

¹¹ R.M. SOLOW: *Perspectives on growth theory*. „The Journal of Economic Perspectives” 1994, No. 8(1), s. 45–54.

¹² T. PIKETTY: *Kapitał w XXI wieku...*, s. 36–38.

sy transferu i upowszechnienia wiedzy, wzrostu kwalifikacji i wykształcenia oraz proliferacja innowacji. Doprowadzają one do redukcji i kompresji nierówności, wytwarzając warunki do wystąpienia zjawiska rozwoju dościgającego. W wymiarze mikrostrukturalnym dotyczy ono jednostek i tworzenia warunków do lepszego wykorzystania posiadanych zasobów (społecznych i ekonomicznych), np. w procesach modernizacji społecznej. Makrostrukturalny aspekt konwergencji różnic ekonomicznych będzie uwzględniał teorie kompensacyjne, w ramach których szybko rozwijające się struktury ekonomiczne (np. państwa) powodują (szczególnie w warunkach globalizacji) transfer technologii i innowacji, wpływając na przyspieszenie rozwoju swoich słabiej rozwiniętych partnerów (np. zgodnie z teorią Heckschera-Ohlina czy teorią kosztów komparatywnych).

Demokracja

Charakterystyczne dla demokracji połączenie kwestii politycznych (równość) z ekonomicznymi (własność) stwarza wiele możliwości różnych relacji między wspomnianymi sferami. Analizując zależności pomiędzy polityką i ekonomią, bierze się pod uwagę przede wszystkim dwa aspekty. Pierwszym z nich, w wymiarze przedmiotowym, jest ustroj gospodarczy państwa. Drugi, uwzględniający kategorie podmiotowe, wskazuje na instytucje i ich regulacyjne kompetencje w sferze ekonomii. Problemem w takim ujęciu jest wzajemna niekoherentność obu aspektów, które nie są od siebie funkcjonalnie oddzielone i w związku z tym dochodzi do ich wzajemnego przenikania. Konsekwencją jest wyróżnienie dwóch konkurencyjnych modeli, różniących się zarówno co do zasady ich kreacji, jak i filozofii, stanowiącej podstawę ich wprowadzania. Pierwszy, zasadzający się na doktrynie funkcjonalnej, zakłada sprawczą rolę ustroju gospodarczego w zakresie określania regulacyjnej roli państwa. Drugi, wynikający z normatywizmu, sytuuje ustroj gospodarczy jako wyraz intencji państwa ukierunkowanych na kształtowanie stosunków społeczno-ekonomicznych. Intencje te mogą dotyczyć także oczekiwanego poziomu nierówności ekonomicznych, których wielkość może być czynnikiem burzącym podstawy ładu społecznego.

Kreacyjna rola państwa w kwestiach ekonomicznych wynika z zauważalnej niewydolności reguł rynkowych w wymiarze społecznym. Taka funkcja jest możliwa w sytuacji, gdy z jednej strony nie są kwestionowane główne założenia rynku jako modelu relacji gospodarczych, a z drugiej dopuszczana jest rola państwa jako czynnika regulacyjnego w sferze ekonomii oraz kompetentnego w zakresie transferów społecznych. Dlatego też gospodarka rynkowa jest utożsamiana z dualizmem rynku i społecznych funkcji państwa. Rynek stanowi czynnik nieskrępowanej aktywności ekonomicznej, wzrostu

wydajności i w związku z tym postępu gospodarczego. Rolę państwa w takim układzie utożsamia się z kierunkową redystrybucją bogactw w obszary, w których rynek okazuje się nieefektywny ze społecznego punktu widzenia. Poza zapewnieniem środków materialnych dla jednostek nieradzących sobie z własnej winy w realiach rynkowych kierunkowa redystrybucja służy łagodzeniu napięć i konfliktów oraz stabilizacji stosunków społecznych. Dzięki funkcji redystrybucyjnej nierówności ekonomiczne są niwelowane, zbliżając model stosunków społeczno-ekonomicznych do kształtu społecznej gospodarki rynkowej, której celami są:

- 1) urzeczywistnienie możliwie wysokiego dobrobytu gospodarczego w wyniku ustanowienia porządku konkurencji, świadomej polityki wzrostu, zabezpieczenia pełnego zatrudnienia, zagwarantowania wolności handlu zagranicznego i wolnej wymiany walut oraz rozbudowy podziału pracy;
- 2) zabezpieczenie sprawnego gospodarczo i sprawiedliwego społecznie porządku pieniężnego, tj. w szczególności zabezpieczenie stabilności cen przez niezależny bank emisyjny, stabilność budżetu państwa, zabezpieczenie równowagi bilansu płatniczego i równowagi stosunków gospodarczych z zagranicą;
- 3) bezpieczeństwo społeczne, sprawiedliwość społeczna i postęp społeczny, w szczególności bezpieczeństwo rodziny, sprawiedliwy podział dochodu i majątku wskutek maksymalizacji produktu społecznego jako gospodarczej podstawy bezpieczeństwa społecznego, państwowej korekty pierwotnego podziału majątku w formie świadczeń pomocy socjalnej, rent, płatności wyrównawczych, zasiłków itp.¹³.

Demokratyczny mechanizm kontroli rynku i jego funkcji stanowi więc narzędzie oddziaływania na poziom nierówności ekonomicznych. O ile sama akceptacja dysproporcji majątkowych i dochodowych jest jedną z podstaw demokratycznego ładu społecznego, o tyle ich nadmierny wzrost będzie czynnikiem burzącym poczucie sprawiedliwości i wspólnoty. Aby przeciwdziałać nadmiernym nierównościom państwo może stosować dwa podstawowe typy działań: prewencyjne i represyjne. W ramach prewencji można zapobiegać występowaniu negatywnych zjawisk, takich jak koncentracja podmiotowa lub sektorowa kapitałów, tworzenie monopolu i oligopolu czy też stosowanie preferencji dla grup cechujących się wysoką partycypacją dochodową. Prewencja taka wymaga diagnozy źródeł powstawania nierówności oraz adaptacji do nich metod osłabiających tendencje powodujące rozwarstwienie dochodowe. Działania represyjne skupione są na występujących różnicach w majątkach i dochodach, co powoduje osłabienie potencjału najbogatszych i/lub przekierowanie strumieni dochodowych w kierunku grup upośledzonych ekonomicznie. Dzieje

¹³ A. DOMAŃSKA: *Konstytucyjne podstawy ustroju gospodarczego Polski*. Warszawa, Wydawnictwo Sejmowe, 2001, s. 102–103.

się tak dzięki zastosowaniu różnorodnych progresji podatkowych w wymiarze dochodowym oraz opodatkowaniu majątków, kapitałów i przepływów finansowych. Wieloletnie dane obrazujące skuteczność działań represyjnych wskazują, że najefektywniejszymi sposobami ograniczenia nierówności w wymiarze krótkoterminowym są progresje dochodowe, natomiast w długim terminie najlepiej oddziałują podatki majątkowe.

Czynnikiem niewątpliwie wpływającym na poziom nierówności ekonomicznych są kryzysy gospodarcze. Ich wpływ można porównać do mechanizmu przeciwdziałającego zbyt dużemu wpływowi jednego z czynników kreacji bogactwa – w tym przypadku kapitału. Jeżeli następuje nadmierne rozwarstwienie poziomu dochodów osiąganych z pracy i kapitału (na rzecz przewagi tych drugich), to mechanizm kompensacyjny powoduje przede wszystkim spadek rentowności z inwestycji kapitałowych (więc pośrednio także majątkowych), często wręcz do poziomów ujemnych. W mezoskali można zaobserwować takie procesy w odniesieniu np. do cyklu prezydenckiego w USA. W opisywanym przypadku występuje potwierdzona empirycznie korelacja, w ramach której dwa pierwsze lata kadencji prezydenta USA były statystycznie gorsze na giełdach niż dwa ostatnie lata przed zbliżającymi się wyborami. Wpływ na to mogła mieć prowadzona przez FED (odpowiednik banku centralnego w USA) polityka monetarna, która w początkowym okresie kadencji charakteryzowała się zdecydowanie częściej większą restrykcyjnością działań niż pod koniec kadencji. Skłania to część badaczy do stawiania hipotez o politycznych przesłankach podejmowanych decyzji w zakresie kształtowania się stóp procentowych¹⁴. Skala przytaczanych zależności uległa osłabieniu na początku XXI wieku, przede wszystkim w związku ze zmianą struktury gospodarczej USA, polegającej na spadku udziału sektora przemysłowego w kreowaniu PKB (od lat 60. XX wieku) i wzroście znaczenia sfery usług, cechującej się niższym ryzykiem koniunkturalnym. Alternatywnie może to mieć także związek z politycznymi przesłankami w postaci obserwowanej mniejszej skłonności rządów prawicowych do interwencjonizmu gospodarczego niż praktykowana przez rządy lewicowe¹⁵. Te pierwsze wykazują większą preferencję akceptacji występujących różnic społecznych (także majątkowych), natomiast drugie skłaniają się do prowadzenia polityki przeciwdziałania nieuzasadnionemu rozwarstwieniu.

W przeciwieństwie do kryzysów, które generalnie sprzyjają okresowemu zmniejszaniu nierówności ekonomicznych, procesy globalizacji doprowadza-

¹⁴ K.B. GRIER: *Presidential Elections and Federal Reserve Policy: An Empirical Test*. „Southern Economic Journal” 1987, No. 54(2), s. 475–486; A. ALESINA: *Macroeconomic policy in a two-party system as a repeated game*. „Quarterly Journal of Economics” 1987, No. 102, s. 651–678.

¹⁵ A. DRAZEN: *The Political Business Cycle After 25 Years*. „NBER Macroeconomics Annual” 2001, No. 15, s. 75–138; D. LEBLANG: *The Political Economy of Speculative Attacks in the Developing World*. „International Studies Quarterly” 2002, No. 46, s. 69–91.

ją do tendencji odwrotnych. John Naisbitt dostrzega w globalizacji najbardziej istotne procesy, które decydują o głównych kierunkach zmian politycznych, ekonomicznych i społecznych oraz ich wzajemnym powiązaniu. Płaszczyzną owego powiązania jest proces transformacji społeczeństwa industrialnego w informacyjne¹⁶. Wraz z końcem industrializmu odchodzi do przeszłości powszechna dostępność prostych prac, które były wykonywane przez najsłabiej ekonomicznie wyposażone warstwy społeczne. W wymiarze gospodarczym globalizacja prowadzi do zwiększenia wagi kapitału i majątków w wytwarzaniu bogactwa, redukując istotność czynnika najpowszechniej występującego, czyli pracy. Najbardziej widocznym skutkiem takich procesów jest migracja pracy do miejsc, w których jest ona najtańsza (a warunki polityczne pozwalają na względną stabilność ekonomiczną). Negatywną konsekwencją globalizacji (w kontekście nierówności ekonomicznych) jest ponowne zaostrenie sporu pomiędzy grupami operującymi różnymi zasobami wytwarzającymi bogactwo – pracą, kapitałem i majątkami. Zarazem obserwować można zmniejszanie się kompetencji państw narodowych w zakresie przeciwdziałania nadmiernym nierównościom, gdyż na skutek globalnej skali działania przedsiębiorstw ograniczeniu uległa ich domena regulacyjna i kreacyjna.

Wnioski

Problem nierówności ekonomicznych należy do najistotniejszych kwestii we wspólnym obszarze polityki i ekonomii. Powstanie ustroju demokratycznego, łączącego wolny rynek z liberalną doktryną polityczną, skutkowało w początkowym okresie społecznym naciskiem na zmniejszanie się poziomu rozwarstwienia ekonomicznego. Zarazem jednak stworzyło zręby rywalizacyjnej formuły dostępu do bogactw i regulacyjnej roli państwa w tym zakresie. W początkowym okresie główna oś sporu według A. Tofflera przebiegała pomiędzy posiadaczami różnych typów zasobów: „[...] najważniejsza walka polityczna nie rozgrywała się – jak często się sądzi – pomiędzy prawicą a lewicą. Prawdziwa linia podziału przebiegała bowiem pomiędzy – z jednej strony – zwolennikami agraryzmu pierwszej fali i tradycjonalizmem, a – z drugiej – siłami industrializmu drugiej fali i modernizmem”¹⁷. Współczesny wzrost poziomu nierówności ekonomicznych ma podobny charakter, choć zmieniły się strony konfliktu. We wcześniejszą rolę agrarystów wpisują się obecnie zwolennicy industrializmu, znaczenia pracy jako zasobu i klasycznego porządku przemysłowego.

¹⁶ J. NAISBITT: *Megatrendy*. Przeł. P. KWIATKOWSKI. Poznań, Wydawnictwo Zysk i Ska, 1997, s. 18–19.

¹⁷ A. TOFFLER: *Zmiana władzy*. Przeł. P. KWIATKOWSKI. Poznań, Wydawnictwo Zysk i Ska, 2003, s. 336.

wego. Po drugiej stronie sytuują się siły globalizacji, szybkiej cyrkulacji kapitału i gracze wykorzystujący przewagi konkurencyjne w wymiarze globalnym.

Jak wykazano, ustrój demokratyczny i szczególnie jego emanacja w formie państw narodowych miały zdolność do skutecznej korekty poziomu nierówności ekonomicznych. Prewencyjne i represyjne narzędzia były jednak skuteczne w odniesieniu do obszaru jurysdykcji, na którym mogły być stosowane. Dlatego na pytanie badawcze o skuteczność demokracji w zakresie niwelowania różnic ekonomicznych należy odpowiedzieć twierdząco, chociaż z zastrzeżeniem współczesnej odmienności warunków funkcjonowania (w stosunku do okresu sprzed globalizacji). Wynika to z ekspansji globalnych firm, których roczne obroty często są wyższe od PKB średniej wielkości państw rozwiniętych. Sprawia to, że mają one pewien poziom odporności na lokalne regulacje, związany z kreowaniem źródeł bogactwa nie tylko w różnych państwach, ale także na różnych kontynentach. Popularne, choć nieprawdziwe, określenie, że kapitał nie ma narodowości, nabrało nowego znaczenia. Kapitał natomiast posiada paszport dyplomatyczny, który pozwala mu łatwo poruszać się w zglobalizowanym świecie i osiągać zyski tam, gdzie narzędzia wyrównywania różnic ekonomicznych są najmniej dolegliwe. Im bardziej globalny kapitał będzie się autonomizował względem poszczególnych państw, tym wyraźniej słychać będzie głosy o potrzebie jego międzynarodowej kontroli, w postaci światowego podatku od transferów (np. w formie zaproponowanej przez Jamesa Tobina) lub nawet całych majątków. Na pytanie badawcze o wpływ kryzysów na poziom nierówności należy odpowiedzieć, że ich cechą jest niesymetryczna relacja z poziomem dochodów, szczególnie w odniesieniu do źródeł bogactwa. Skoro bardziej dotyczą zysków majątkowych i kapitałowych (mających tendencję do szybszego wzrostu w normalnych warunkach), słabiej oddziałują na dochody z pracy, przyczyniając się do okresowego spadku nierówności ekonomicznych.

Wykaz cytowanej literatury

Opracowania zwarte

- BAILY M.N., CHAKRABARTI A.K.: *Innovation and the Productivity Crisis*. Washington, Brookings Institution Press, 2011.
- BALCEROWICZ L.: *Socjalizm. Kapitalizm. Transformacja. Szkice z przełomu epok*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1997.
- DOMAŃSKA A.: *Konstytucyjne podstawy ustroju gospodarczego Polski*. Warszawa, Wydawnictwo Sejmowe, 2001.
- FEDOROWICZ M.: *Trwanie i transformacja. Ład gospodarczy w Polsce*. Warszawa, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, 1992.

- NAISBITT J.: *Megatrendy*. Przeł. P. KWIATKOWSKI. Poznań, Wydawnictwo Zysk i S-ka, 1997.
- PIKETTY T.: *Kapitał w XXI wieku*. Przeł. A. BILIK. Warszawa, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2015.
- TOFFLER A.: *Trzecia fala*. Przeł. E. WOYDYŁO. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1997.
- TOFFLER A.: *Zmiana władzy*. Przeł. P. KWIATKOWSKI. Poznań, Wydawnictwo Zysk i S-ka, 2003.

Opracowania czasopiśmiennicze

- ALESINA A.: *Macroeconomic Policy in a Two-Party System as a Repeated Game*. „Quarterly Journal of Economics” 1987, No. 102.
- DRAZEN A.: *The Political Business Cycle After 25 Years*. „NBER Macroeconomics Annual” 2001.
- GRIER K.B.: *Presidential Elections and Federal Reserve Policy: An Empirical Test*. „Southern Economic Journal” 1987, No. 54(2).
- KUZNETS S.: *Economic Growth and Income Inequality*. „The American Economic Review” 1955, No. 1(45).
- LEBLANG D.: *The Political Economy of Speculative Attacks in the Developing World*. „International Studies Quarterly” 2002, No. 46.
- SOLOW R.M.: *Perspectives on Growth Theory*. „The Journal of Economic Perspectives” 1994, No. 8(1).
- TURSKA-KAWA A.: *Czynnik gospodarczy jako predyktor zachowań wyborczych*. „Political Preferences” 2015, No. 10.

Streszczenie: Nierówności ekonomiczne należą do istotnych kategorii badawczych zarówno w politologii, jak i w ekonomii. Samo rozwarstwienie dochodowe może być czynnikiem utrudniającym stworzenie powszechnie akceptowanego ładu społecznego. Dlatego w demokracji państwa i instytucje systemu politycznego działają na rzecz utrzymania nierówności dochodowych na społecznie akceptowanym poziomie. W prezentowanym artykule przedstawiono podstawowe teorie dotyczące kształtowania się nierówności ekonomicznych oraz wskazano najważniejsze ich determinanty. Pierwszym są reguły demokracji z uwzględnieniem ewolucji funkcji państwa narodowego. Kolejnym aspektem analizy uczyniono wpływ kryzysów ekonomicznych. Ostatnią poruszaną kwestią są procesy globalizacji.

Słowa kluczowe: nierówności ekonomiczne, rozwarstwienie, kapitał, bogactwo, kryzys ekonomiczny

From Kuznets to Piketty Political Aspects of Economic Inequalities

Abstract: Economic inequalities belong to important research categories both in political science and economy. Income stratification alone can be a factor that hinders the attainment of the generally accepted social order. Therefore in democracy, states and political system institutions endeavor to maintain income inequalities at a socially accepted level. The following article presents fundamental theories concerning the development of economic inequalities and indicates their major determinants. The first is the rules of democracy, including the evolving functions of a national state. Another aspect of the analysis was the impact of economic crises. The last question raised in the article concerns globalization processes.

Key words: economic inequalities, stratification, capital, wealth, economic crisis

WALDEMAR WOJTASIK, doktor habilitowany, adiunkt w Instytucie Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. W pracy badawczej koncentruje się na kwestiach partycypacji społecznej, w różnych wymiarach aktywności (wyborczej, politycznej i ekonomicznej). Autor ponad 100 publikacji, w tym 6 monografii. Redaktor 16 prac zbiorowych. Jeden z założycieli czasopisma naukowego „Political Preferences”.